

KİNOLARIMIZDAN FOLKLORUMUZA BAXIŞ

Tarixçi alim Maarif Xalıqov bizim Cəbrayılın Soltanlı kəndindən olan tədqiqatçı-publisist Çapar Kazımovun vasitəçiliyi ilə görüb tanımışam. Yazı-pozuya qarşı çox həssas və ciddi yanaşan Maarif müəllim həm də istiqanlı, səmimi bir insandır. Milli-mənəvi dəyərlərimizə də həddən çox aşınadır. Onun Bəzz qalasına səyahəti işığında qələmə aldığı kitabında da biz tariximizə sevgi işığında döyünən qəlbinin çırpıntılarını açıq-aşkar eşidirdik. Xalqa, millətə sevginin kökləri qədim tariximizə, etnoqrafiyamıza, folklorumuza bağlananda daha güclü, dərin olur. Bax Maarif Xalıqovun xalq, vətən sevgisinin kökü bu cür dərinliklərdən süzülüb gəldiyinə görə daha səmimidir, daha istiqanlıdır.

Maarif müəllimin kino sənətimizin işığında yazdığı bu kitabında da biz onun vətən, xalq sevgisinin bu cür dərin rişələrdən qaynaqlandığını görürük. Onun belə bir kitabı yazmasında bir sıra obyektiv və subyektiv amillər var. Milli kinomuzda folklor elementlərini izləyib qələmə alan alimlə söhbət zamanı dedi ki, mənim Folklor İnstitutunun baş direktoru akademik Muxtar İmanovla şəxsi dostluq münasibətim var. Sizin İnstitutun çap etdirdiyi kitabları o mənə göndərir. Oxuduqca folklorla olan məhəbbətim daha güclənir. Bu kimi səbəblər mənim milli kinomuzda rast gəldiyimiz folklor motivləri ilə bağlı müşahidələrimi yazmağa bir stimül oldu. Əlbəttə, bu cavabın obyektivliyi öz qüvvəsində qalır. Ancaq mənə belə gəlir ki, bu kitabın yazılmasının psixoloji əsasında daxili-subyektiv amillər də durur. Çünki bu subyektiv düşüncə işığından qidalanır kitabın araya-ərsəyə gəlməsi. Ulu Öndərin bir kolamını xatırlayıram bu məqamda: "Hər bir insan üçün onun milli mənsubiyyəti onun qürur mənbəyi-dir". Bu nöqtəy-nəzərdən baxdıqda Maarif Xalıqov da təbiətə

milli mənsubiyyəti, doğma xalq ilə, böyük Azərbaycanımızla daxilən qürur hissi keçirən əsl vətəndaşdır. Yuxarıda onun "Bəzz qalası" əsərini təsadüfi xatırlatmadım. Həmin əsərdən də biz müəllifin milli kimliyi ilə duyduğu iftixar hissini tariximizə baxışının fonunda aydın görürük. Yəni bu fikirləri sözümə qüvvət kimi söyləməkdə məqsədım var. Maarif müəllim milliyəti ilə fəxr edən insan olduğundan, ümumbəşəri mahiyyət daşıyan kinolarımızda da milli kimliyimizin kinolarımıza güc verən enerji qaynağı olan folklor elementlərini tədqiqat müstəvisinə çəkmişdir. Bax bu kitabın yazılmasındakı daxili-psixoloji, yəni subyektiv amillərin biri budur. Digər subyektiv amil isə bu əlamətə əsaslanmaqla birbaşa müəllifin özünün fərdi xarakterindən doğur. Nədir bu subyektiv psixoloji keyfiyyət?! Yazımın başlanğıcında da qeyd etdiyim kimi, Maarif müəllim təbiətə çox istiqanlı, mehriban insandır. Ünsiyyətdə oldu-ğu insanlarla hədsiz səmimi olduğu kimi, o, tamaşa etdiyi səhnələrə, baxdığı filmlərə də o dərəcədə aludə olur ki, elə bilir ki, rol oynayan aktyorlar da sanki cansız ekrandan canlı olaraq onu duyur, görürlər. Bax beləcə, baxdığı filmlərlə özünün canlı psixoloji təmasını - ünsiyyətini qura bilən müəllif həmin filmlərə canlı bir orqanizm, gerçəklik kimi yanaşmışdır.

Nəticədə folklorumuzdan gələn elementlərin aktyor ifasındakı canlı təəcəssümünü o, bir həyat reallığı olaraq psixoloji ovqat kimi yaşamağı bacarmışdır. Bax bu psixoloji yaşamağın inikası kimi belə bir kitabı yazmağa özündə həvəs yaratmış və bu istəyi potensial güc olaraq kitab şəklinə ortaya qoya bilmişdir.

Başqa sözlə, milli kinomuzda təəcəssüm olunan folklor motivləri milli kimliyimizin ifadəçisi olaraq Maarif Xalıqova belə bir yaradıcı enerji bəxş etmişdir. O, kinoda yaşadıklarını, yəni kinolara baxarkən aldığı mənəvi-psixoloji həzzi yazdığı, təqdim etdiyi bu kitabın vasitəsilə kağız üzərində də qoruyub saxlamışdır. Belə ki, bəhs açdığı kinolarda onu təsirləndirən ayrı-ayrı səhnələrin fotosunu kitabın səhifələrində yerləşdirməklə bununla sanki kinonun, kinodakı epizodun canını oxucuya təbiiyyətlə təqdim etmək istəmişdir. Bu, əslində müəllifin kinolara baxarkən yaşamış olduğu lirik-psixoloji ovqatın dolayısı ilə kitaba-kağız üzərinə köçürülüb oxucuya çatdırılması naminə edilən ədəbi manevidir.

KİNOLARIMIZDAN FOLKLORUMUZA BAXIŞ

Bax bu cür obyektiv və subyektiv daxili-psixoloji amillərin bir araya gəlməsi, qovuşması belə bir kitabın yazılmasına zəmin yaradıb.

Maarif Xalıqovun bu kitabını başqa bir formada da müqayisə yolu ilə səciyyələndirmək olar: İnsan və onun güzgüdəki əksi! Bir var canlı şəkildə insanın özü ilə müsahib olasan, bu, adi haldır. Bir də var ki, güzgüdə əksini gördüyümüz şəkil - insanla təmasda olmağı bacarasan. Bax bu qeyri-adildir.

Maarif müəllimin getdiyi yol buna bənzəyir. İnsanın silueti ilə təmas qurmaq nə dərəcədə çətindir, kinolardakı folklor motivlərini də müşahidə eləyib sistemləşdirə bilmək bir o qədər məntiqilikdən uzaq görünür. Deyin ki, niyə?

Kino, film - ümumiyyətlə, hər hansı bir ekran əsəri məlumdur ki, yazıçıların, şairlərin əsərləri əsasında səhnələşdirilib ekranda, efirdə canlandırılır, səsləndirilir. Başqa sözlə, ssenari olaraq yazılan - cansız nitqdə, yəni kağızda, kitabda, əsərdə mövcud olanlar tamaşalar, filmlər, kinolar şəklində səhnələşdirilib canlı nitq halında aktyorların, artistlərin ifaları vasitəsilə canlandırılır, yəni cansız nitqdən canlı nitqə gətirilir.

Bu prinsipdən götürükdə, ədəbiyyatşünaslıqda, eləcə də folklorşünaslıqda hər hansı bir yazıçı, ya şairin əsərlərində folklorizmlər - folklordan istifadə ilə bağlı sənətkarlıq məsələləri ənənəvi olaraq tədqiqat mövzusu kimi çox işlənilib. Bu, təbiidir. Hər hansı əsərin aktual mövzu olaraq səhnəyə çıxıb aktuallaşması məlumdur ki, yazılan ssenari əsasında reallaşır. Bu mənada əsərin ekrandakı təcəssümü insanın güzgülənməsi - güzgüdə əksinin görünməsi kimidir. Don Kixot xəyalındakı canlandığı qüvvələrlə vuruşduğu kimi - yəni xəyali uydurmaları ilə mübarizə apardığı kimi, Maarif Xalıqov da insanın özü ilə yox, onun xəyali siması kimi güzgüdəki proyeksiyası ilə ünsiyyətdə olmağı bacarmış, yəni ənənəvi olmayan bir yolla getmişdir. Bir sözlə, insanın özü ilə yox, maketi ilə - canlandırılmış maketi ilə həsbə-hal etməyə də bənzətmək olar bunu. Əlbəttə, bu, qeyri-adi təsir bağışlayır və Maarif müəllim ilk təcrübə olaraq bu üsulla gedib, A nöqtəsindən B nöqtəsinə gedilən yola B nöqtəsindən A nöqtəsinə gedilən (daha doğrusu, qayıdılan) yol kimi nəzər salmışdır. Yəni folklorumuzun kinolardakı təcəssümünün kinolarımızda verdiyi effektdə nəzər salmışdır. Fizikadakı kimi, tərsinə proyeksiya müstəvisində kinolarımızdan folklorumuza baxmışdır. Eşqin tərsi, avandı olmaz. Bu da bir sevgidir. Bu da bir yoldur, yolun mübarək olsun, Maarif müəllim!

ŞAKİR ALBALIYEV
AMEA-nın aparıcı elmi işçisi